

стільки і будуть правильними управлінські рішення щодо боротьби з організованою злочинністю.

Список літератури: 1. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» // Відомості Верховної Ради України, 1993. № 35. Ст. 358 (з змінами та доповненнями). 2. Наказ МВС України від 14.07.2002 р. № 703 «Про затвердження Інструкції з організації роботи, взаємодії органів внутрішніх справ та галузевих служб у виявленні, постановці на облік, документуванні та знешкодженні організованих злочинних груп і злочинних організацій, їх лідерів, активних учасників та оперативного супроводження порушених відносно них кримінальних справ». 3. Реферативный сб. // Организация управления. М., 1985. № 2. 4. Берг А.И., Черняк Ю.И. Информация и управление. М., 1966. 5. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография. Х., 2003.

Надійшла до редколегії 15.04.04

О.О. Телмчкін

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯDKУ В ОПЕРАЦІЯХ НА КОРИСТЬ МИРУ

Досвід розв'язання конфліктів інтрадержавного характеру на Балканах, Середньому та Близькому Сході свідчить про актуальність проблеми відновлення або підтримання правопорядку як засобу забезпечення міжнародного миру і безпеки [1]. Однак, залишаються невизначеними теоретичні засади застосування правоохоронних структур в операціях на користь миру.

Правоохоронний компонент (до складу якого можуть входити військова поліція збройних сил міжнародних організацій, коаліцій держав або окремих держав; цивільна поліція ООН, інших міжнародних організацій, коаліцій держав або окремих держав; інші цивільні інституції, такі як підрозділи з реформування судових та правоохоронних органів, контролю за дотриманням прав людини; міжнародні судові органи тощо) є присутнім не в кожній міжнародній місії із забезпечення миру. Наприклад, Рада Безпеки ООН може прийняти рішення про включення підрозділів цивільної поліції до складу місії на користь миру, якщо, за її думкою,

– міжнародному миру і безпеці безпосередньо загрожують: відсутність у регіоні конфлікту органів виконавчої влади (наприклад, Східний Тимор, 1999 р.), зокрема правоохоронних органів (наприклад, Камбоджа, 1992 р.); масові порушення міжнародних стандартів у галузі прав людини в діяльності місцевих правоохоронних органів (наприклад, Руанда, 1993 р.);

– для врегулювання конфлікту, який загрожує міжнародному миру і безпеці, необхідно: забезпечити здійснення міжнародного контролю за проведенням вільних та демократичних виборів (наприклад, Намібія, 1989 р.); реформувати систему судових та правоохоронних органів (наприклад, Боснія і Герцеговина, 1995 р.); організувати охорону правопорядку в межах зони розділення сторін конфлікту (наприклад, Кіпр, 1964 р.);

– це бути сприяти запобіганню виникнення або локалізації вже існуючого конфлікту, який загрожує міжнародному миру і безпеці (наприклад, Македонія, 1992 р.) тощо.

Традиційно основною функцією правоохоронного компоненту є моніторинг діяльності поліції країни перебування місії. Зараз об'єктом моніторингу все частіше становляться і інші правоохоронні та судові органи (пенітенціарні установи, прокуратура, суди тощо). У низці випадків міжнародні правоохоронці можуть залучатися і до завдань з безпосередньої охорони правопорядку. Крім цього, персонал компоненту може виконувати низку додаткових функцій, наприклад, пов'язаних з реформуванням місцевих правоохоронних органів та підготовкою їх персоналу, проведенням виборів, наданням гуманітарної допомоги тощо. Суб'єкти правоохоронної діяльності на користь миру реалізують свої цілі через: організацію професійної підготовки місцевої поліції; реєстрацію усіх скоєних у зоні відповідальності злочинів та інформування про них вищого керівництва; спостереження за виконанням місцевою поліцією своїх службових обов'язків; здійснення контролю за розслідуванням злочинів стосовно етнічних, релігійних та інших меншин; організацію самостійного або сумісного з місцевою поліцією патрулювання зони обслуговування; проведення власних розслідувань у тих випадках, коли дії місцевих органів слідства визнані необ'єктивними; моніторинг стану громадського порядку під час проведення виборів; спостереження за проведенням зібрань, демонстрацій та маніфестацій; відвідування місць ув'язнення та спостереження за умовами утримання в'язнів; здійснення контролю за переміщенням біженців; надання допомоги міжнародним гуманітарним організаціям тощо [2, р. 31-32]. Конкретний характер завдань персоналу правоохоронного компоненту, обсяг його повноважень, а також сам склад компоненту залежить від низки факторів: стадії конфлікту, форми діяльності із забезпечення миру, ступеня згоди учасників конфлікту на втручання світової спільноти тощо [табл. 1].

Діяльність з урегулювання інтрадержавних спорів, що загрожують міжнародному миру і безпеці, може приймати форми запобігання конфліктів (превенція конфліктів), мирного розв'язання конфліктів (миротворчість), підтримання миру, примушення до миру і миробудівництва [3].

Залежно від ступеня згоди учасників конфлікту на міжнародне втручання в справу його розв'язання міжнародна спільнота може застосовувати до них заходи примусового характеру. Тому за критерієм коерцитивності, тобто ступеня примушення, що застосується до учасників конфлікту з метою його врегулювання, ми виділяємо наступні види діяльності на користь миру: спонукання до миру, приборкування до миру, приневолення і примушення до миру.

Операції примушення до миру, головним компонентом яких є військовий компонент, проводяться при відсутності у сторін конфлікту волі щодо його розв'язування і характеризуються максимальним ступенем коерцитивності. Мандат операцій, заснований на положеннях ст. 42 Статуту ООН, припускає практичне необмежене застосування сили до учасників збройного конфлікту з метою вимусити їх підкоритися волі світової спільноти (наприклад, операції багатонаціональних сил по визволенню Кувейту в 1991 р.). Досвід урегулювання конфліктів у Боснії, Косово, Афганістані та Іраку свідчить, що на стадії відкритого конфлікту перед світовим співтова-

риством у галузі забезпечення внутрішньої безпеки стоїть завдання відновлення правопорядку, яке відповідні національні органи, як правило, виконати неспроможні. У той же час активні бойові дії заважають використанню підрозділів міжнародної цивільної поліції. Саме цей факт зумовлює те, що при проведенні операцій з примушення до миру завдання із забезпечення правопорядку в регіоні конфлікту виконуються або безпосередньо підрозділами міжнародного військового контингенту, або військовою поліцією цього контингенту.

Операції з підтримання миру, які проводяться на стадії врегулювання конфлікту, залежно від рівня коерцитивності, підвищеного, середнього або зниженого, можуть бути диференційовані на три категорії: приневолення до миру, приборкування до миру і спонукання до миру. Правовою підставою операцій цієї категорії також може служити ст. 42 Статуту ООН.

Операції з приневолення до миру відрізняються від дій з примушення до миру зниженим ступенем коерцитивності і займають маргінальне положення між діяльністю з відновлення міжнародного миру і підтримання міжнародного миру. Операції цього типу проводяться, коли сторони конфлікту під тиском світової спільноти вимушені погодитися на розв'язування конфлікту мирними засобами, але нестабільна ситуація погрожує новим озброєним протистоянням сторін. Процес мирного врегулювання засновується лише на загрозі світової спільноти застосувати силу відносно учасників конфлікту через використання могутнього військового контингенту, який дислокується безпосередньо в зоні конфлікту. У той же час на стадії врегулювання конфлікту, коли характер основних завдань у галузі забезпечення внутрішньої безпеки трансформується з її відновлення до її підтримання, систематичне залучення військовослужбовців до охорони правопорядку є невинуватим. Досвід діяльності з миробудівництва в Афганістані, Боснії і Герцеговині, Гаїті, Іраку, Косово та Чечні свідчить, що в операціях з відновлення правопорядку та приневолення до правопорядку, у першу чергу, пов'язаних з ліквідацією незаконних озброєних формувань, повинні застосовуватися, насамперед, міжнародні воєнізовані підрозділи поліції (типу жандармерії) [4], а в діяльності з підтримання правопорядку – підрозділи міжнародної цивільної поліції. Як правило, міжнародні поліцейські операції приневолення до миру відносяться до категорії так званих «озброєних місій» [5, р. 19]. Коерцитивний характер операції обумовлює порівняльно великий обсяг владних повноважень поліцейського персоналу. Наприклад, особовий склад цивільної поліції «Місії ООН із справ тимчасової адміністрації в Косово» наділений повним обсягом правозастосовних повноважень, забезпечених необхідними власними силами і засобами, а також додатково силовою підтримкою групування багатонаціональних збройних сил на чолі з НАТО. У галузі внутрішньої безпеки зусилля світової спільноти концентруються, як правило, на будівництві або реформуванні національних правоохоронних органів.

Операції з приборкування до миру характеризуються тим, що в умовах відсутності у керівництва місії власних ресурсів, потрібних для імплементації волі світової спільноти, використовується такий засіб примусу, як за-

гроза звернення до компетентних міжнародних інститутів стосовно негайного застосування сили (наприклад: «Сили ООН з охорони» на території Боснії і Герцеговини в 1994-1995 рр., «Місія ООН у Боснії і Герцеговині» в 1995-2002 рр.). На стадії приборкування до миру всі функції із забезпечення внутрішньої безпеки повинні передаватися місцевим правоохоронним органам при постійному міжнародному контролі, в здійсненні якого все активнішу роль грають цивільні компоненти місії, і в першу чергу, цивільна поліція, котрі спираються, в разі необхідності, на силову підтримку відповідних міжнародних структур.

Операції із спонукання до миру, пов'язані з превентивним розміщенням військового/поліцейського персоналу, а також розгортанням сил роз'єднання і спостерігачів з метою моніторингу за дотриманням угод про припинення вогню або перемир'я тощо, на відміну від традиційних поглядів [6, р. 1] розглядаються нами не як заходи з мирного розв'язання міжнародних спорів, засновані на положеннях розділу VI Статуту ООН [7], а як своєрідні засоби примусу, передбачені розділом VII Статуту, оскільки, в разі наявності загрози для міжнародного миру і безпеки, припускають розглядання компетентним міжнародним органом питання щодо можливого застосування до порушника заходів санкційного характеру. Таким чином, сама присутність міжнародних сил спонукає учасників протистояння утримуватися від дій, спрямованих на ескалацію конфлікту (наприклад, «Сили превентивного розгортання ООН у Македонії», 1992-1995 рр.). Правоохоронний компонент міжнародної місії на користь миру, представлений цивільними елементами, виконує в умовах цих операцій в основному функції моніторингу діяльності місцевих правоохоронних органів.

Ми вважаємо, що запропонований нами підхід [див. табл.] до залучення персоналу міжнародних правоохоронних структур до участі в операціях із забезпечення миру буде сприяти підвищенню їх ефективності. **Список літератури:** Garamone J. Helping Iraq Rebuild, One Project at a Time. – American Forces Information Service <http://www.defenselink.mil/news/Jun2003/n06052003_200306055.html. 2. United Nations Civilian Police Handbook. First Draft /UN/223/THC/PO95/. New York: United Nations Department of Peace-keeping Operations, October 1995. 3. An Agenda for Peace. Preventive Diplomacy, Peace-making and Peacekeeping. Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. A/47/277 – S/24111 17 June 1992 // Bothe M., Dorschel T. (Ed.) UN Peacekeeping – A Documentary Introduction. – The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 1999. pp. 1- 28. 4. Lutterbeck D. Between Police and Military: The New Security Agenda and the Rise of Gendarmeries //Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association. Vol. 39 (1): 45-68. 5. Hansen A.S. From Congo to Kosovo: Civilian Police in Peace Operations. Oxford; New York: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 2002. 6. FM 100-23. Peace Operations. – Washington, DC: Headquarters, Department of the Army, 30 December 1994. 7. Устав Организации Объединенных Наций. // Сборник важнейших документов по международному праву. Часть II особенная. М., 1997.

Таблиця 1

Забезпечення правопорядку в операціях на користь миру

Стадія конфлікту	Форма діяльності із забезпечення міжнародного миру за Б.Б. Галі	Форма діяльності із забезпечення міжнародного миру за принципом коерцитивності	Форма діяльності із забезпечення внутрішньої безпеки	Суб'єкт діяльності із забезпечення внутрішньої безпеки
Відкритий конфлікт	Примушення до миру	Примушення до миру	Відновлення правопорядку	Збройні сили Військова поліція
Урегулювання конфлікту	Підтримання миру	Приневолення до миру	Відновлення правопорядку	Жандармерія
			Приневолення до правопорядку	
			Підтримання правопорядку	Цивільна поліція
		Приборкування до миру	Приневолення до правопорядку	Жандармерія
			Підтримання правопорядку	Цивільна поліція
		Спонування до миру	Підтримання правопорядку	Цивільна поліція

Надійшла до редколегії 23.03.04

О.О. Житний

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ ОБСТАНОВКИ

Найважливіші принципи кримінального права (законності, справедливості, гуманізму) повинні дотримуватись не лише при реалізації кримінальної відповідальності, але й під час звільнення від неї. Важко сказати, що є суттєвішим порушенням закону: неправомірне притягнення до кримінальної відповідальності невинуватих осіб, несправедливе звільнення від неї, чи безпідставна відмова у ньому там, де це звільнення передбачене законом. У будь-якому з названих випадків порушуються права громадян, страждають інтереси держави та суспільства. Необхідність посилення законності в діяльності вітчизняних органів кримінальної юстиції обумовлює потреби в подальшому вдосконаленні прикладних аспектів застосування норм кримінального права, зокрема, правових приписів про звільнення від кримінальної відповідальності. Одним з найбільш складних видів такого звільнення є передбачений в ст. 48 КК (у зв'язку зі зміною обстановки). Хоч вітчизняному законодавству він відомий давно, однак і дотепер його доктринальне тлумачення та практичне здійснення не позбавлене вад.